

הרי שאין אפשרות למחוק את ה"שריר וקיים", ולהוסיף עליו, ולכתוב בהמשך השטר "שריר וקיים", כי אז יפסל השטר מחמת המחיקה.

שוב שאל רמי בר חמא את רב חסדא: **ולרבי ירמיה בר אבא, דאמר עדים חותמים במקושר אחורי הכתב, וכנגד הכתב מבחוץ, ולשיטתו אין צריך לכתוב בסוף השטר "שריר וקיים", כי העדים החתומים מאחור, הם עצמם מקיימים את הנכתב כנגד חתימתם מבפנים, כי החתימה מקיימת את השורה הכתובה מעבר השני, ואין אפשרות להוסיף על השטר מעבר לחתימות העדים שמבחוץ. אם כן, ליהוש דלמא כתיב מגזאי מאי דבעי, שמא בכל זאת יוסיף המלוה שורות בשטר, ומחתים פהרי יתירי מאבראי, ויחתים עליו עוד עדים מזויפים מבחוץ,** (28) **ואמר: אנא, לרבות בעדים הוא דעבדי! אף על פי ששטר מקושר די לו בשלשה עדים, אני הוספתי עליהם עוד עדים, כדי לפרסם הדבר!** (29)

ומתרת הגמרא: **הא אמר רבי יוחנן: תלויה מקויימת, כשרה. אם הסופר טעה והשמיט כמה מלים, הוא יכול להוסיף אותן בין השורות, ובסוף השטר הוא מקיים [מאשר] אותן, בכך שהוא כותב כי כל אותן המלים התלויות בין השורות "שריר וקיים".**

אבל מחק, פסול. אם הוא מחק מלה או יותר מהשטר, ובמקומן כתב מלים אחרות, השטר הזה פסול, ואף על פי שמקויים, שבסוף השטר קיים הסופר את המחיקה, שכתב עליה, שתיקון המחיקה הוא "שריר וקיים", ובכל זאת השטר פסול, מהטעם דלהלן.

ולא אמרו מחק פסול, אלא כאשר המחיקה היתה במקום שיתכן והיה כתוב בו "שריר וקיים", דהיינו, שהוא כבר בסוף השטר, וכשיעור "שריר וקיים", שהמחיקה תופסת, לפחות, מקום שהיה אפשר לכתוב שם שריר וקיים, כי אז יש לנו לחשוש שמא הוא מחק את ה"שריר וקיים" שהיה כתוב שם, כדי שיוכל לכתוב במקומו מה שירצה, (27) ולאחר מכן יכתוב שוב "שריר וקיים", ויקיים את המחיקה. ולכן השטר פסול.

קטא-א

ידו.

וכן לרב ירמיה בר אבא, שמבואר לקמן שהעדים חותמים מלמטה למעלה, יש חשש שמא ימחוק את השטר ויכתוב שטר חדש בצד השני בסוף השטר, מלמטה למעלה, לפני חתימת אחד העדים, ובמקביל להם [ששם אי אפשר לחתוך בגלל האשרתא]. אלא צריך לומר, שהוא מטייט [ממלא בדיו] למטה מהעדים כך שלא יוכלו להוסיף שם כלום. וראה לקמן [קסג ב] בהערה 69.

28. וקיום השטר יהיה על ידי שלש החתימות האמיתיות שלמעלה, שאין צורך לקיים את כל החתימות אלא אפשר לקיים מאיזה שלש חתימות שרוצים כמבואר במשנה בגיטין. תוס' ד"ה אנא.

והר"ן מפרש, שעדים אמיתיים יחתמו לו אפילו שאינם יודעים אם הוא אמת, כי הם סבורים שהם לא מוסיפים כלום בחתימתם, שהרי בלאו הכי יש כבר עדים שחתמו.

29. כך מפרש הרשב"ם. ולכאורה, בלאו הכי הוא צריך את העדים הללו כדי לקיים את מה

27. או למחוק ריעותא שהיתה כתובה שם. רש"ש.

חותמים העדים, מבחוץ, לאורך השטר המקופל, מסוף השטר לתחילתו. וממילא אי אפשר להוסיף עוד שורות בשטר, שהרי השורות הנוספות יהיו מתחת לחתימות העדים שבצד השני.⁽³⁰⁾

ודנה הגמרא: **וליהושע, דלמא מתרמיא ריעותא בשיטה אחרונה**, שמא כתוב בשורה

אמר ליה רב חסדא: מי פברת, האם אתה סבור שלפי רבי ירמיה בר אבא, עדים כפדרן חתימי, הם חותמים כפי הסדר של כתיבת השטר, שאם השטר כתוב לרוחב, גם הם חותמים לרוחב מבחוץ, זה תחת זה?

לא כך הדבר. **אלא, עדים — ממטה למעלה חתימי**. כגון, אם השטר כתוב לרוחב,

שבאה לקיים את החתימות העדים ועושים זאת מתחת לחתימתם. אבל אם החתימות הם מלמטה למעלה, אפשר לטייט בצד החתימות לאורך השטר. שהרי האשרתא היא מתחת לחתימות ברוחב השטר. מהרש"א. וראה פני שלמה].

והר"ן מפרש לשיטתו, שהקושיא היתה שיחתים עדים אמיתיים בחוץ [ראה הערה 28]. ולפי התירוץ אין חשש כזה, כי העדים לא יסכימו לחתום לפני העדים הקודמים [שבאותו צד, הלמטה הוא קודם], כיון שהם רק טפלים להם.

הקשו התוס': בין לרב הונא בין לרב ירמיה בר אבא, למה לא תיקנו שהעדים צריכים לחתום מבחוץ בשורה שמתחת לשורה האחרונה שבפנים, וכולם באותה שורה זה ליד זה, וממילא לא יוכל להוסיף כלום בפנים, שהרי השטר מסתיים בשורה שלמעלה מהעדים שבצד השני, וגם לא יצטרך לכתוב שריר וקיים לרב הונא?

ותירצו, שרצו לשנות ככל האפשר מגט פשוט כדי שיהא קשה לעשותו, ובינתיים תתישב דעתו של הבעל. תוס' ד"ה מלמטה.

[ראה בהערה 42 שהריב"א אכן מפרש כעין זה בדעת מר זוטרא].

והר"ן מתרץ על קושיא כעין זו, שעדיין יש כאן את החשש שלהלן, שאם יתרמי ריעותא בשיטה אחרונה הוא יחתוך את אותה שורה ויחתים עדים אחרים מעליה בצד השני.

שהוסיף. ואולי הכוונה מדוע לא הצטמצם לכתוב את כל השטר בשלש שורות בלבד.

עוד הביאו הראשונים מרבינו חננאל שלא גרס "ומחתים סהדי מאבראי", שהוא אמנם לא חתים עדים מאחורי השורות שהוסיף אלא שהוא טוען "לרבות בעדים הוא דעבדי", כלומר, שהתכוון לבקש עדים שיחתמו לו שם אלא שלא נודמנו לו.

ותמה עליו הרמב"ן, מדוע נאמין לו שלא הוסיף את השורות לאחר חתימת העדים.

והריטב"א מיישב דבריו, שהגמרא מקשה, שאם תמצי לומר שאין מאמינים לו, לא היו צריכים חכמים לתקן שטר כזה שהרי לפעמים הדבר אמת ואנו פוסלים אותו שלא כדין.

30. ואין לחשוש שמא יוסיף גם עדים מלמטה למעלה מתחת לעדים האמיתיים ויקיים מהשלשה האמיתיים, כי העדים חותמים רק זה מתחת לזה, ואם יהיו יותר מעד אחד בשורה אחת, יפסל השטר. תוס' ד"ה וניחוש על פי מהרש"א [וזה לא כשיטת הב"ח בהערה 41 שלרב חסדא חותמים העדים זה כנגד זה].

עוד תירצו התוס', שהעדים הראשונים מטייטים מתחת לחתימתם [שבלאו הכי צריכים לטייט בגלל החשש בהערה 26], וממילא אי אפשר להוסיף שם עדים. [אבל אם העדים היו חותמים כסדרן אי אפשר היה לטייט מתחת לחתימתם לפי ששם כותבים את האשרתא

תהיה מתחת ל"ראובן" ונמצא ששניהם מקבילים לאותה השורה שבשטר, הנמצאת בצד השני, ו"יעקב עד" עלוויה. ומעליהם, בהמשך, כלפי ראש השטר, היא כתוב "יעקב עד". כך שאם הוא יחתוך את השורה האחרונה, הרי ישאר רק "יעקב עד" בלבד. (34)

ומקשה הגמרא: וליחוש דלמא גיזי ליה, שמא אכן הוא יחתוך ל"ראובן בן" שבשורה האחרונה, ומתכשר ב"יעקב עד", שנטעה לומר שיעקב הוא העד עצמו?! (35)

דתנן שם: אם היה חתום "איש פלוני עד", כשר, אף על פי שלא כתב את שם אביו!

ומתרצת הגמרא: דלא כתיב "עד". לפי

האחרונה דבר שהוא לרעתו של בעל השטר, (31) וגיזי ליה, הוא יחתוך לשיטה אחרונה, (32) וגיזי ליה ל"ראובן" בהדיה, ואף שבכך הוא חותך גם את שמו של העד החתום בצד השני מלמטה למעלה, כגון אם היה חתום "ראובן בן יעקב עד" הרי הוא יחתוך גם את המילה "ראובן", ומתכשר, והשטר יוכשר גם ב"בן יעקב עד" בלבד?! (33)

דתנן במסכת גיטין [פז ב]: שטר שחתום עליו "בן איש פלוני עד", כשר. אף שלא כתב העד את שמו!?

ומתרצת הגמרא: דכתיב, העד צריך לחתום בשטר מקושר דוקא כך: "ראובן בן" בחד דרא, בשורה אחת, כלומר, שהמילה "בן"

33. בשלמא לרב הונא אין חשש שיחתוך את השורה האחרונה שהרי אז יחתוך גם את השריר וקיים ויפסל השטר. אבל לרב ירמיה בר אבא שאין כותבין שריר וקיים קשיא. יד רמה.

34. אם ה"בן" היה מתחת ה"ראו" של ראובן, עדיין היה יכול לחתוך את ה"ראו" ביחד עם ה"בן" שלמטה וישאר "בן יעקב". אלא צריך לומר שה"בן" היה מתחת ל"בן" של ראובן, כך שאם יחתוך את ה"ראו" ישארו שני "בן", ויהיה ניכר הקלקול, ואם ימחוק את הלמטה יהא ניכר המחק ויכירו בית דין את הקלקול. או שה"בן" היה גדול כמו כל ראובן. תוס' ד"ה דכתב.

35. תמהו התוס', האיך יעשה כן המלוה שהוא יודע שיעקב לא חתם ואיך יוכל לקיים את חתימתו?

ותירצו, שסבור שהלוה ישכח ויסבור שיעקב חתם ולא יבקש לקיימו וכל עוד שהוא לא יתבע

31. כגון תנאי, שקיומו של השטר תלוי בו, או שכתוב שם שהלוה פרע לו חוב אחר. רשב"ם. ורבינו גרושום כתב, שעד שהגיעו לסוף השטר כבר פרע לו הלוה מקצת מהחוב וכתבו שם את הפרעון.

32. הקשו התוס': הרי צריך לחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה, כמבואר לקמן, ואיך יחתוך את השורה האחרונה שהרי השטר יפסל, כי לא ישאר חזרת השטר!?

ותירצו, שרק בפשוט צריך לחזור מענינו של שטר, כיון שאין למדין משיטה אחרונה, כי לפעמים העדים חותמים רחוק מהשטר שורה אחת ויש לחשוש שמא יוסיפו שם דברים. לכן תיקנו שאין למדין משיטה אחרונה, ורק חוזרים שם מענינו של שטר. אבל במקושר, יכולים העדים לדקדק לחתום מאחור כנגד השורה האחרונה, ולכן אפשר ללמוד גם משיטה אחרונה ואין צריך לחזור מענינו של שטר. תוס' ד"ה וניחוש. וראה פני שלמה.